

RELIGIOSISSIMO PATRI ET DOMINO

D. FRANCISCO II.

ARCHIEPISCOPO ROTOMAGENSIS, NORMANNIÆ PRIMAT.

157 Opportune prorsus accidit, religiosissime præsul, ut dum restituendo pristino sacrorum rituum splendori impensius providentia tua invigilat, ex improvise manibus nostris occurreret liber De ecclesiasticis officiis, ab annis circiter sexcentis, Joannis tum Abrincensis episcopi, qui postmodum metropoli tuæ præfuit, singulari diligentia scriptus, et venerabili Maurilio decessori suo in provinciæ usum oblati. Hunc ætati nostræ divino munere sepositum e Salicosani cœnobii solitudine, ubi diutius nec sine damno delituerat, tandem aliquando, nominis tui auspiciis, in publicum revocamus eo majori fiducia quo potiori jure rem Ecclesiæ tuæ origine institutoque propriam, celsitudini tuæ non tam dicari quam vindicari oporteat. Antistitis pallium una cum corpore sacra lex humari jubet, ejusque usu successoribus interdicat. Longe alia est scriptorum operumque ratio quæ superstitie fama fructuque transeunt ad posteros, ac tenebris et silentio quantumvis sepulta reviviscunt. Ejus generis est liber iste, cujus notitiam vel inde **158** gratiore fore speramus quod multa contineat, quæ partim in Ecclesia tua religiose hactenus observantur, partim haud ita pridem subito quodam vicissitudinis æstu magis abrepta quam abolita, multorum adhuc animis hærent nulloque negotio repeti possunt, prorsus ut appareat optimum hunc sinceræ antiquitatis testem ac vindicem divinitus, quasi e diuturno somno, excitari, qui publicis cleri studiis facem præferat, tuæque in primis sollicitudini emerita magisterii auctoritate cooperetur. Excipiat igitur pietas tua, religiosissime præsul, Joannem in exiguo mutiloque codice redivivum, et clericorum manibus evectum in sedis ac honoris partem postliminio restituat. Quidquid vero opellæ nostræ præfatis ejus lucubrationibus accessit, ita placide spectet ut paternitatis tui gratia quantum decessori ad gloriam tantum nobis virium ad studia ac disciplinam additum fateamur.

Celsitudini tuæ addictissimi, GEORGIUS RIDEL, JACOBUS MALET, et JOANNES LE PREVOST Ecclesiæ tuæ canonicus.

ACTA VETERA QUORUM IN NOTIS FACTA EST MENTIO.

Sequuntur processiones solemnes quæ per annum fieri solent in ecclesia cathedrali Rotomagensi, ex Ordinario ms. ad usum ejusdem ecclesiæ.

(Ex ms. codice Bigotiano.)

PROCESSIO AD S. GILDARDUM

DOMINICA IN RAMIS PALMARUM.

159 In ramis palmarum. Finitis Matutinis deferatur corpus Domini ad locum destinatum [al., determinatum] in feretro a duobus sacerdotibus de secunda sede in albis, et sint duodecim famuli circa feretrum portantes duodecim torchias quas debet dominus archiepiscopus; et duo de præfata [al., prima] sede ferant duas torchias chori, et associent corpus Domini usque ad atrium Sancti Gildardi.... Ordo in ramis palmarum. Tertia cantata (2) clerus et populus totius civitatis ad matrem ecclesiam **160** conveniant, et processione ordinata cum cruce discooperta et candelabris ad altare crucis, in quo benedictio palmarum fiet, pergat, et cantor incipiat ant. *Ante sex dies Paschæ.* Finita antiphona, dicat archiepiscopus vel sacerdos super ramos orationem *Actiones nostras, quæsumus, Domine.* Finita oratione subdiaconus revestitus, verso vultu ad populum, in pulpito legit quasi lectionem cum titulo *Dicite, filie Sion.* Qua finita cantor incipiat *Antiphona Circumdederunt, Et Quoniam.* Quo finito Evangelium a diacono dalmaticato legatur in pulpito *Cum appropinquasset Jesus.* [Al., add. quo lecto] Sequitur benedictio ramorum, et dicantur orationes *Deus, qui dispersa*

A congregas, per omnia sæcula sæculorum. Amen. Aeternæ Deus (more præfationis), cujus Filius pro salute. Postea dominus archiepiscopus vel sacerdos super ramos aquam benedictam aspergat, et hæc oratio sequitur : *Deus, qui per olivæ ramos.* His itaque peractis distribuuntur rami, et cantor incipiat : *Pueri Hebræorum tollentes.* Alia ant. : *Pueri Hebræorum vestimenta.* Hoc finito pergat processio ad locum destinatum [al., determinatum], cantore incipiente *Antiphona Cum audisset turba, Et cum appropinquasset.* Sequitur ant. *Fratres, hoc enim sentite.* Sequuntur **161** alia antiphona ad placitum cantoris, quantum necesse fuerit. Ant. *Cum audisset populus.* Alia ant. *Prima autem.* Alia ant. *Cum appropinquaret Dominus.* Cum autem ventum fuerit ad locum ubi statio debet fieri, fiat sermo ad populum. Quo finito quinque de secunda sede cantent in albis hos versus ante feretrum ubi corpus Domini fuerit portatum [al. add. ad illum locum] privatim ante lucem illius diei, *Et rex venit.* Quo finito, dominus archiepiscopus vel sacerdos, cantor, diaconus et subdiaconus cum choro de statione sua flectendo genua [al. respondeant] *Salve, quem Jesum, incensando.* Quinque clerici *Et hic est qui de Edom venit.* Dominus archiepiscopus, cantor, diaconus et subdiaconus, et chorus *Salve, lux mundi, incensando et flectendo genua.* Quinque prædicti clerici. *Et hic est ille qui ut agnus.* Interim sicut prius dominus archiepiscopus

(2) Nunc solius ecclesiæ cathedralis.

pus, cantor, et alii *Salve, nostra salus*. Quo finito, dominus archiepiscopus, cantor, diaconus et subdiaconus vertant se ad feretrum, et incensent corpus Domini honorifice, cantore incipiente cum domino archiepiscopo et revestitis, incensando, et ter repetatur, et chorus ducat ad finem *Dignus es, Domine*. Alia antiphona *Hosanna filio David*. Hoc finito processio redeat, cantore incipiente antiphonam *Cœperunt omnes turbæ*. **162** Sequantur respons. *Dominus Jesus, et Convenerunt, et Cum audisset turba, et Et dum appropinquaret*. Cum autem processio ad portam civitatis ordinata [al., ornatam] venerit, sex pueri turrim ascendunt (3), et hos versus festive cantent *Gloria, laus et honor*. Dominus archiepiscopus vel sacerdos, cantor, cum revestitis incensando incipiat *Gloria, laus*, flectendo genua, et chorus ducat ad finem. Item sex pueri *et Israel est rex*. Chorus, flexis genibus, dominus archiepiscopus, cantor et alii *Gloria, laus*, ut prius. Item pueri *et Cætus in excelsis*, dominus archiepiscopus vel sacerdos, et alii ut prius. Item pueri *et Prebs Hebræa; Gloria, laus*, ut supra. Hoc finito dominus archiepiscopus vel sacerdos, cum [al., add. cantor] revestitis incipiat ant., et omnes flectant genua, et chorus finiat: *In nomine Jesu*. Qua finita cantor incipiat *et Ingrediente Domino, et Cum audisset*. Et intret processio urbem. Sequitur *et Cogitaverunt autem, et Testimonium*. Ad introitum atrii cantor incipiat *Collegerunt pontifices*. Quatuor presbyteri de majori sede cum rubeis et viridibus cappis (4) induti ante januas ecclesie cantent hunc versum *Unus autem ex ipsis; chorus Ne forte*. Hoc finito, intret processio ecclesiam, et feretrum, in quo corpus Domini fuerit, ante portas ecclesie a duobus **163** presbyteris in transversum ablatum teneatur, et clerus et populus subintrent. Hoc finito, statim discooperiatur crucifixus, et dominus archiepiscopus vel sacerdos, cantor, diaconus et subdiaconus incipiant, flectendo genua, *Ave, rex noster*, et chorus similiter, *Ave, rex noster*. Dominus archiepiscopus et alii dicant *Ave, rex noster*. Et chorus *Ave, rex, noster*, et totam deinceps finiat antiphonam *Fili David*. Qua finita, quatuor diaconi de secunda sede nigris cappis induti in pulpito retro crucifixum versus vultibus ad se ipsos cantent hoc resp. *Circumdederunt*, cum versu et regressu. Quo finito, ad introitum chori cantor incipiat ant. *Principes sacerdotum*, et cantando intret processio chorum. Sequitur alia ant., si necesse fuerit, *Multa turba Judæorum*, qua finita, dominus archiepiscopus, si præsens fuerit, benedicat populum, et incipiatur missa.

PROCESSIO AD S. AUDOENUM.

IN FESTO S. MARCI EVANGELISTÆ.

Ad Sextam ant. *In velamento*, etc. Interim præparetur processio, et nota quod si evenerit infra octavam Paschæ, ita celebretur. In motu processionis in eundo ad aliquam ecclesiam cantetur a tribus de majori sede de his versibus, quantum opus **164** fuerit, *Salve, festa dies*. Cum vero perventum fuerit ad ecclesiam nulla ibi cantetur missa, sed cantetur de sancto ecclesie *et vel ant.* cum versu et oratione; qua finita, redeat processio per portam orientalem, et cantetur a tribus de secunda sede litania *Domine, defende nos*. Si alia dies fuerit, cantor incipiat ant. *Exsurge, et dicatur a sacerdote et Ostende nobis, Domine; et oratio Ascendant ad te*. Demum moveatur processio a choro ordinata cum cruce, candelabris et signis, presbytero, diacono et subdiacono revestitis, et pergant ad locum consuetum, et ibi cantetur missa de jejunio Et in motione

(3) Nunc in vicinæ domus cubiculum ascendunt.

(4) Hodie, cappis nigris.

(5) Quæ ut plurimum a laicis deferuntur, in probrum cleri.

processionis cantor incipiat ant. *Propitius esto*, deum alia, si necesse fuerit: *In nomine Domini*. Quibus cantatis cautetur *et vel ant. de sanctis*, per quorum parochias processio transierit, ad placitum cantoris; et post dicantur septem psalmi pœnitentiales, quibus finitis dicatur ant. *Ne reminiscaris*. Et post dicatur de jejunio officium *Exaudivit de templo*, etc., sicut in feria secunda Rogationum habetur, et post missam fiat processio ante altare cum precibus et orationibus ibi pertinentibus. Deinde incipiat a tribus de secunda sede hæc litania: *Domine, defende nos*, et chorus respondeat *Domine, defende*. Cantores, *Sancta Maria*, etc., per **165** litaniam usque dum veniant ad ecclesiam.

PROCESSIO AD S. ELIGIUM.

FERIA SECUNDA IN ROGATIONIBUS.

Finita Sexta paretur processio, in qua clerus et populus totius civitatis cum feretris, crucibus (5), signis et vexillis ecclesiasticis ad metropolitanam et matrem ecclesiam convenire tenentur. Ad quam sic confluentibus, honeste extrahantur feretra et sanctorum reliquiarum portabilia de thesauro ecclesie, et deferatur successive et per ordinem usque ad chorum quodlibet feretrum per duos sacerdotes [al. capellanos] communiam percipientes de secunda sede scriptos in tabula ad placitum scriptoris, revestitis albis, et super altaria chori situentur feretra, [(6) quorum capellanorum quilibet inde sex denarios percipiet de bursa domini archiepiscopi pro qualibet die ipsarum processionum, exceptis illis qui portabunt feretrum sanctæ Annæ, et etiam debent habere quilibet unum par chirothecarum a fratribus confratriarum;] et in cujuslibet feretri exitu de thesauro cantor incipiat alie antiphonam propriam tali sanctuario, quæ per assistentes capellanos continue cantabitur associando feretrum cum fratribus confratriarum, qui tenentur **166** interesse, usque ad introitum chori; ac per hebdomadarii vel dietarii revestitum omnibus sacerdotalibus vestimentis [al., indumentis] præter casulam, cum thuribulo, a puero altaris sibi tradito, incensum offeratur cuilibet feretro ab exitu thesauri usque ad introitum chori, concomitantibus diacono et subdiacono similiter revestitis, cum duobus pueris perferentibus ardentem cereos in candelabris usque ad primum ascensum altaris, juxta introitum chori de latere dextro, et ibidem pueris cum candelabris quiescentibus, per alium puerum offeratur collectarium sacerdoti, qui alte dicat ibidem versiculum et collectam appropriatam tali sanctuario, finiendo basse *Per Christum Dominum nostrum*. Quibus sic expletis, pro primo feretro, similiter fiat pro quolibet altero, tali ordine servato quod primo educatur feretrum corporis et capitis S. Severi, secundo feretrum Omnium Sanctorum, tertio sanctæ Annæ, quarto beate Mariæ, quinto sancti Romani. Quibus peractis, cantor in sua cathedra chori incipiat alie antiph. *Exsurge, Domine; Psal. Deus, auribus; Ant. Exsurge*. Sacerdos revestitus in choro ante aquilam, cum diacono et subdiacono revestitis, cum cruce et candelabris, dicat *et Ostende nobis*. Oratio *Ascendant ad te, Domine*. Hoc **167** finito, moveat processio, et eat ad locum destinatum per portale Sancti Stephani, et deferatur quodlibet feretrum per duos sacerdotes [al., capellanos] prædictos usque portale ecclesie, et de portali usque ad introitum ecclesie ad quam vadit processio, deportetur (7) per fratres confratriæ. In quo introitu iterum sacerdotes recipiant feretrum, et introducant intra ipsam ecclesiam, et situentur in suis locis consuetis; et ante quodlibet feretrum præcedant duo (8) clerici

(6) Ms. cathedralis ecclesie addit.

(7) Hodie a clericis in albis.

(8) Nunc duo laici superpellicis induti.

de prædicta [al., prima] sede cum cereis accensis et candelabris confratriarum quæ venerint de domibus ipsarum confratriarum, cum ipsis fratribus usque ad ecclesiam, præter duos qui recipiant cereos et candelabra in ipsa ecclesia, et præcedant ante feretrum beate Mariæ. Et in progressu processionis cantor incedat in medio processionis inter capellanos, [(9) et præcedant ipsum curati Sancti Dionysii et Sancti Vigoris in habitu ecclesiæ cum virgis excoriatis (10) ad custodiendum ordinem epellanorum. Qui curati similiter cum processione revertuntur, et in progressu prædicto cantor] incipiat in choro antiphonam *Propitius esto*, et de aliis antiphonis cantetur, secundum quod tempus poposcit, et secundum ordinem præscriptum per istam feriam, et de responsoriis et antiphonis **168** sanctorum per quorum parochias processio transibit. Priusquam processio veniat per istos tres dies ad loca consueta, per tres dies procedentes monachi prius cantent responsorium vel ant. de sancto ecclesiæ cum versu et oratione, et chorus immediate post eos cantet similiter, et oratione dicta fiat sermo ad populum; quo facto dicantur preces ante altare cum prostratione. Quibus finitis, in regressu tres clerici de secunda sede incipient litaniam istam *Salvator mundi, salva nos*. Et sic veniant ad ecclesiam cantando, et chorus respondeat *Kyrie, eleison*. Cum autem processio venerit ad ecclesiam sancti Salvatoris, ibi subsistat, et cum monachi cantaverint, statim canonicis et clericis simul aggregatis in atrium prædictæ ecclesiæ, incipiat cantor hanc antiphonam: *Isti etenim maximo*; finita antiphona, sacerdos dicat versum *Exsultent justi*. Oratio *Propitiare nobis*. Finita oratione, separetur processio, et resumant cantores litaniam ubi dimiserant: cum autem processio venerit ad ecclesiam litaniam finiatur in choro. [(11) Nota quod in qualibet die trium dierum processionis religiosi sancti Audoeni tenentur mittere per suos servitores ad domum cantoris ecclesiæ Rotomagensis, vel ejus locum tenentis, **169** hora prandii, unum panem magnum, unum galonem boni vini, honestum ferculum piscium, et unum magnum flaconem de pinguedine lactis, sicque in duobus primis diebus reportantur vasa, et in tertia die dimittuntur, et pertinent cantori.]

PROCESSIO AD S. GERVASIUM.

FERIA TERTIA IN ROGATIONIBUS.

Secunda die in Rogationibus conveniant omnes ad matrem ecclesiam ut in feria secunda, et incipiat cantor ant. *Exsurge, Domine*, etc., ut supra. Interim incenseatur sanctuarium, et conveniat processio, sicut hesternæ die, et eat processio ad locum consuetum, et exeat per portale Sancti Romani, cantore incipiente antiphonam *De Jerusalem exeunt*. Alia antiphona *Cum jucunditate*, et de cæteris antiphonis, quantum necesse fuerit, et cantetur ad placitum cantoris de sanctis per quorum ecclesias transibit processio. Sequuntur septem psalmi: cum processio venerit ad locum consuetum cantetur a nostris, immediate post monachos, de sancto ecclesiæ, *Concede*. Sacerdos versum et orationem dicat, ut debet, et post fiat sermo ad populum. Quo facto, dicantur preces cum prostratione; quibus finitis, cantor incipiat responsorium de sanctis **170** *O constantia martyrum*, et recedant finito responsorio. Tres de majori sede incipient litaniam *Humili prece et sincera devotione*; et chorus respondeat, et cantetur usque ad Sanctum Nicolaum de Bello Visu (12). Cum autem processio venerit ad introitum atrii Sancti Nicolai dimittatur litaniam, et cantor incipiat hoc responso-

rium: *Quadam die*, et transcendendo per anteliam ecclesiam cantetur. Finito responsorio, sacerdos dicat versum *Ora pro nobis, beate Nicolae*. Oratio *Deus, qui beatum Nicolaum*. Finita oratione, recedat processio, cantore incipiente hoc responsorium: *Ex ejus tumba*. Finito responsorio, tres de secunda sede sumant litaniam, ubi tres de majori sede dimiserunt, et cantent usque ad portam magni Pontis (13), et ibi fiet statio sicut ad Sanctum Salvatorem; et postquam monachi (14) cantaverint, cantor incipiat ant. *Isti sunt viri sancti*, et ibi dicat sacerdos versum et orationem, ut supra ad Sanctum Salvatorem. Dehinc separetur processio sicut heri, et cantores litaniam resumant *Audone Dei*, etc., et in choro finiatur.

PROCESSIO AD S. NICASIVM.

FERIA QUARTA IN ROGATIONIBUS.

Olim ad S. Trinitatem de Monte.

171 Tertia die in Rogationibus omnes conveniant ut supra, et moveat processio, et eat ad montem Sanctæ Catherine (Gallice nunc, *Mont Sainte-Catherine*), et exeat per portale Sancti Joannis, cantore incipiente antiphonam *Exsurge, Domine*, etc., ut supra. Quo finito, cantor incipiat antiphonam *Surgite, sancti*. Ant. *Miserere*. Ant. *Multa sunt*, et de aliis, quantum necesse fuerit. Sequuntur septem psalmi. Intrante processione ecclesiam Sancti Michaelis cantor incipiat *Te sanctum Dominum*, et sacerdos dicat versum et orationem. Finita oratione moram ad placitum faciat. Quo facto, cantor incipiat *de S. Michaelis Princeps sancte*, et exeat. Finito responsorio, dicantur quindecim psalmi. Quibus finitis incipiat cantor post monachos *Honor, virtus*, et ibi, finita oratione, fiat sermo ad populum, quo peracto dicantur preces cum prostratione, quibus finitis recedat processio cantore incipiente *Summe Trinitati*; quo finito, cantor incipiat *Regnum mundi*. Quo finito, incipiat hæc sequens litaniam a tribus de majori sede *Ardua spes mundi*, et cantent eam quousque processio veniat **172** in bivium sancti Michaelis. Tunc dimittatur prædicta litaniam, et tres presbyteri de secunda sede incipient istam litaniam: *Rex, Kyrie*; chorus reiteret. Item item: *Sancta Maria*. Item tres diaconi de secunda sede: *Rex virginum*. Tres vero subdiaconi de eadem sede: *Servis tuis*, et sic deducant usque ad Sanctum Macutum (Gallice *Saint-Maclo*), et ibi fiat statio; et cum cantaverint monachi, et oratione dicta, cantor incipiat in atrio Sancti Macuti antiphonam *Gaudet in cælis* (15). Qua finita, et oratione dicta, separetur processio, et recedant, cantore incipiente *In circuitu tuo*, cum versu et regressu; quo finito, cantores litaniam resumant, et cantetur ut prius usque ad portale versus Magdalenam. In introitu ecclesiæ cantor incipiat hanc antiphonam: *Salvator mundi*, et finiatur in choro.

PROCESSIO IN ASCENSIONE DOMINI.

Sequitur processio; per portam orientalem exeat, et eat ad veterem turrin (Gallice *la Vieille-Tour*). In primis cantor incipiat *Tempus est ut revertar, et Pacem relinquo*, et de aliis responsoriis cum versibus suis, quantum placuerit. Hoc expleto tres de majoribus cantent hos versus: *Salve, festa dies*, quousque **173** venerint ad locum in quo consuetum est catenatum solvi. Et redeundo cantores cantent hunc versum: *Solve catenatos*, et alios versus, donec veniant ad occidentales portas ecclesiæ, ubi duo presbyteri canonici albis induti in turre, versis vultibus ad populum, incipient *Viri Galilæi*, et totum li-

(9) Ms. cathedralis ecclesiæ addit.

(10) Hoc non est in usu.

(11) Ms. cathedralis ecclesiæ addit.

(12) Gallice de *Beauregard* in cœmeterio S. Mauri runcipato.

(13) In loco qui hodie Gallice vocatur *Lacrosse*.

(14) Illic non monachi, sed eorum vice musici S. Maclovii antiphonam musice canunt.

(15) Hodie cantatur, *O quam gloriosum est*.

